

JAUNIEŠU PILSONISKĀS POZĪCIJAS VEIDOŠANĀS PRAKTISKIE ASPEKTI PEDAGOGISKAJĀ PROCESĀ

Practical Aspects of the Formation of Youth Civil Position in the Pedagogical Process

Pāvels Jurs

Liepājas Universitāte, Latvija

Alīda Samuseviča

Liepājas Universitāte, Latvija

Abstract. *Emphasizing the social value of the democratic state and civic society, the authors of the publication have updated the theoretical nuances of attitudes towards citizenship of young people as well as the formation of civic position and empirical findings in the field of civic engagement and promotion opportunities. The objective of publication is: basing on the theoretical understanding of the dimensions of the citizenship formation, to characterize the manifestations of civic attitudes of 9th grade students in the pedagogical process and to assess the practical aspects of the formation of civic position through approbation of upbringing and educational program in ensuring young people's civic engagement.*

Keywords: *attitude, civic engagement, civil position, youth, upbringing.*

Ievads

Introduction

Nozīmīgs demokrātiskas valsts sekmīgas attīstības faktors ir tās iedzīvotāju pilsoniskā pozīcija un sociālā atbildība. Personības pilsoniskā pozīcija atspoguļo indivīda atbildību pret kopīgiem sabiedrības izaicinājumiem, kā arī gatavību kļūt par aktīvu sociālās attīstības subjektu. Pilsoņu atbildības princips ir ietverts Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās Asamblejas pieņemtajā Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā, kur 29. pantā ir norādīts: “katram cilvēkam ir pienākumi pret sabiedrību, kurā tikai ir iespējama viņa personības brīva un pilnīga attīstība” (Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, 1948). Arī Latvijas Republikas pamatlikumā, Satversmes preambulā, ir uzsvērts pilsoņu atbildības aspekts: “ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu” (Latvijas Republikas Satversmes preambula, 2014). Cilvēkam jāspēj uzņemties atbildību ne tikai par savu rīcību, bet arī jāpiemīt pienākuma apziņai pret savu ģimeni, sabiedrību un valsti, kurā viņš dzīvo, protams, savu iespēju un resursu ietvaros. Taču pienākuma apziņa, indivīda atbildīga attieksme un rīcība pret sevi

un apkārtējiem, kas izpaužas personas pilsoniskajā pozīcijā, nerodas pati no sevis, tās pirmsākumi veidojas jau audzināšanas procesā ģimenē, attīstās un mērķtiecīgi pilnveidojas izglītošanās procesā skolā, kā arī indivīda sociālās atbildības pašregulācijas ietvaros.

Dzīvojot strauji mainīgajā globalizācijas laikmetā, viens no valstu attīstības priekšnosacījumiem ir demokrātiskās vides nodrošināšana, tādējādi iesaistot iedzīvotājus svarīgu jautājumu apspriešanā, veicinot ikviena valsts iedzīvotāja, tai skaitā jauniešu, līdzdalību un līdzatbildību par norisēm valstī. Turklāt par vienu no 21. gadsimta izaicinājumiem, kā to formulē Pasaules ekonomiskais forums, lai sekmētu kopienu un līdz ar to valstu sekmīgu attīstību, tiek atzīta pilsoniskās sabiedrības veicināšana. Pilsoniskā sabiedrība, kā atzīst Pasaules Veselības organizācija, nodrošina un uzlabo valsts iedzīvotāju dzīves kvalitāti (World Health Organization, 2002). Savukārt viens no pilsoniskās sabiedrības pastāvēšanas un attīstības nosacījumiem ir iedzīvotāju, tai skaitā, jauniešu pilsoniskā līdzdalība (World Economic Forum, 2013).

Jauniešu līdzdalības starptautiskā analīze dažādās organizācijās apliecina, ka Latvijā ir viens no zemākajiem rādītājiem (38,7 %) Eiropas Savienībā (European Commission, 2011). Arī 2015. gada Eiropas Komisijas dati atspoguļo, ka salīdzinoši neliela daļa jauniešu labprāt piedalītos kādā no jauniešu nevalstiskajām organizācijām. Jauniešu interese par politiskajiem procesiem un vēlme tajos iesaistīties ir ļoti zema. Tikai 5 % Latvijas jauniešu ir gatavi iesaistīties politiskās līdzdalības aktivitātēs (European Commission, 2015). Tas ir viszemākais rādītājs starp 28 Eiropas Savienības dalībvalstīm.

Publikācijas mērķis: pamatojoties uz teorētisko izpratni par pilsoniskuma veidošanās dimensijām pedagoģiskajā procesā, raksturot jauniešu, 9. klašu skolēnu, pilsoniskās attieksmes izpausmes un novērtēt pilsoniskās pozīcijas veidošanās praktiskos aspektus, īstenojot audzinoši izglītojošās programmas aprobāciju jauniešu pilsoniskās līdzdalības nodrošināšanā.

Pētījuma metodes: literatūras un normatīvo dokumentu teorētiskā analīze, empīriskā izpēte: skolēnu anketēšana, pār spriedumu kontentanalīze, iegūto datu apstrāde.

Pilsoniskās pozīcijas veidošanās dimensija *The formation dimension of civil position*

Pilsoniskumu raksturo multidimensionāls saturs, kuru veido pilsoniska izglītība - uz zināšanām balstīta pilsoniskā pārliecība un pilsoniskās prasmes; vērtību izglītība – sava pozīcija pilsoniskajā attieksmē un uzskatos; vides izglītība – rīcībspēja atbilstoši ilgtspējīgai attīstībai (Quisumbing, 2002). Pilsoniskā audzināšana ietekmē indivīda pilsoniskās pozīcijas tapšanu ar individuālas attieksmes veidošanos, rezultātā veicinot indivīda pilsonisko

atbildību. Pilsoniskā izglītība veido noteiktu vērtību sistēmu. Jauniešu pilsoniskā atbildība un rīcības spēja veidojas personiskās pieredzes rezultātā, mācoties darot un esot atbildīgam par savu attieksmi un darbību. Pilsoniskās audzināšanas kontekstā nozīmīgs ir gan audzināšanas faktors ģimenē, kur novērotā vecāku attieksme pārtop par jauniešu ieradumu (World Bank, 2007), gan skolā īstenotā pedagoģiskā pieeja, kur skolotāju pienākums un reizē izaicinājums ir palīdzēt jauniešiem sagatavoties unikālām 21. gadsimta prasībām (National Education Association, 2010).

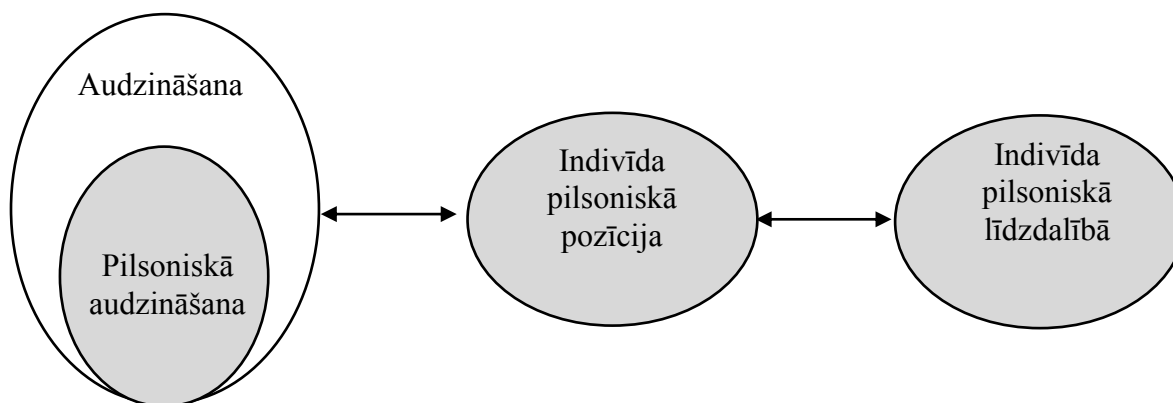
Tieši pilsoniskā pozīcija raksturo indivīda attiecības ar sabiedrību, kurās izpaužas pilsoņa pienākumu īstenošana pret valsti, apzinīga un atbildīga attieksme pret cilvēkiem un savu valsti. Pilsoniskās audzināšanas pamatmērķis: “pilsoniskās atbildības veidošanās kā personības integrējošu īpašību kopuma aktualizēšana, kas sevī ietver indivīda iekšējo brīvību, pašapziņu, cieņu pret valsti, mīlestību pret savu dzimteni, tolerantu attieksmi pret pastāvošām dažādībām, patriotisko jūtu harmonisku izpausmi un starpkultūru dialoga veidošanu” (Сластёнин et al., 2002, 266). Pilsoniskās zināšanas, kā viens no pilsoniskās kompetences komponentiem, nodrošina atbalstu demokrātijas vērtībām, veicina politisko līdzdalību, palīdz izprast un aizstāvēt savas pilsoņu tiesības un pienākumus, kā arī veido indivīda personisko viedokli un vistiešākajā veidā sekmē pilsonisku rīcību (Galston, 2004).

Apzinoties pilsoniskās audzināšanas mērķi un audzināšanas likumsakarības, iespējams izvirzīt pilsoniskās audzināšanas komponentus, kas pedagoģiskajā procesā nodrošina jauniešu pilsonisko pozīciju:

- pilsoniskās apziņas veidošanās, izpratnes par savām tiesībām un pienākumiem, demokrātiskajām vērtībām nodrošināšana, zināšanu par savas pilsētas, novada un valsts kultūrvēsturiskajām tradīcijām vairošana, piederības izjūtas savai valstij aktualizēšana;
- pilsonisko emociju un īpašību veidošanās: patriotisms, lojalitāte, internacionālisms, tolerance, sociālās atbildības izjūta, gatavība aizstāvēt savu dzimteni un argumentēti paust savu viedokli;
- pilsoniskās līdzdalības aktivizēšana, aktīva un atbildīga iesaistīšanās sociālajās aktivitātēs, organizatoriskās prasmes.

Tādējādi pilsoniskā audzināšana ir zināšanu, prasmju, vērtību un motivācijas kombinācija, kas ļauj veicināt sabiedrības dzīves kvalitāti (Ehrlich, 2000).

Raksturojot pilsoniskās pozīcijas būtību, var secināt, ka pilsoniskā audzināšana ir orientēta uz indivīda pilsoniskās pozīcijas veidošanos, kas rezultātā nosaka indivīda pilsonisko līdzdalību (1. attēls).

1. att. Audzināšanas, pilsoniskās pozīcijas un pilsoniskās līdzdalības mijietekme
Figure 1 The interference of upbringing, civil position and civic engagement

Jauniešu pilsoniskās pozīcijas izpausmes *The expressions of youth civic position*

Aktualizējot pilsoniskās audzināšanas nozīmīgumu un sociālo aktualitāti jauniešu pilsoniskās līdzdalības veicināšanā, 2015. gadā publikācijas autori veica reālās situācijas izpēti skolēnu pilsoniskās pozīcijas apzināšanā. Par pētījuma bāzi tika izvēlēta viena no Liepājas vispārizglītojošajām skolām. Skolēnu pilsoniskās pozīcijas diagnosticēšanas posmā piedalījās 83 devīto klašu audzēkņi, savukārt izstrādātās pilsoniskās līdzdalības veicinošās mācību programmas aprobācijā tika iesaistīti 27 skolēni no vienas devītās klases.

Pilsoniskās pozīcijas diagnosticēšanas posmā skolēni patstāvīgi rakstīja pārspriedumu par tēmu “*Es un Latvija*”, kā arī aizpildīja aptaujas anketu. Pārsprieduma analīze atspoguļo skolēnu attieksmi pret Latvijas valsti, sniedz Latvijas valsts raksturojumu, attēlo skolēnu cerības, vēlmes attiecībā pret savas valsts nākotni, pauž skolēnu individuālo pilsonisko pozīciju un dzīves nākotnes ieceres. No pārspriedumiem izriet, ka skolēni Latvijas valsti asociē ar mājam, dzimteni un piederību. Savukārt Latvijas valsts raksturojumā visbiežāk tiek minēta nelabvēlīga sociāli ekonomiskā situācija, satraukums un bažas par valsts izaugsmi un tautas vienotību. Valsts nākotnes perspektīvas tiek iezīmētas ar vēlamo izaugsmi, ekonomisko stabilitāti, iespējamiem karadarbības draudiem un nepieciešamību mainīt sabiedrības attieksmi, to orientējot uz līdzcietību un aktīvāku pilsonisko līdzdalību.

Raksturojot savu pilsonisko attieksmi un pozīciju, skolēni pauž domas, ka viņi vēlas nākotnē būt pilsoniski aktīvi, ir apņēmības pilni labi mācīties, būt atbildīgi, popularizēt Latvijas valsts tēlu. Tajā pašā laikā skolēnu pārdomas pauž un izsaka neziņu, kā īstenot savu pilsonisko pozīciju, kas viņiem būtu jādara. Atsevišķos gadījumos skolēnu izteikumi pauž apjukumu un pat atklātu nihilismu, piemēram, empīriskā pētījuma ietvaros tika konstatēti sekojoši

skolēnu izteikumi: “*mani nekas neinteresē*”, “*es gribu ātrāk tīties prom no stulbās valsts*”, “*valstī viss ir slikts*”, “*Latvija mani neinteresē*” un citas līdzīgas replikas.

Kopumā skolēnu individuālās nākotnes perspektīvas saistās ar dzīvi Latvijā, profesionālo izaugsmi, tomēr lielā darbu daļā (38 %) dominē skolēnu neziņa par savu nākotni. Pārspriedumu analīze atklāj skolēnu cerības (56 %) pēc labākas dzīves ekonomiskajā aspektā, nodrošinot sociālo vienlīdzību un taisnīgumu, kā arī atspoguļo vēlmes pēc izglītotas, iecietīgas un vienotas sabiedrības, kas, iespējams, skaidrojams ar skolēnu sastaptajiem izaicinājumiem sociālekonomiskās dzīves realitātē un gūto nelabvēlīgo pieredzi (sociālā nevienlīdzība) ģimenē.

Tajā pašā laikā skolēni individuālā līmenī nedz tagadnes, nedz nākotnes kontekstā neaktualizē skolas nozīmi, kas zināmā mēra veido pretrunu. Skolēni tik daudz laika no savas dzīves pavada izglītības iestādē, bet kopējā nākotnes redzējumā izglītības iestādei netiek veltīta uzmanība. Līdz ar to skolēniem neveidojas priekšstats par izglītības iestādes nozīmi personības pilnveides un valsts tālākās izaugsmes kontekstā.

Skolēnu aptaujas rezultātu analīze atklāj, ka, neskatoties uz faktu, ka skolā skolēnu līdzdalību nodrošina vienīgi skolēnu līdzpārvalde, sniedzot iespēju skolēniem iesaistīties savas skolas dzīves veidošanā, 52 % no aptaujātajiem 9. klašu skolēniem to nezina. Skolēniem ir izteikts informācijas un zināšanu trūkums, kā iesaistīties pilsoniskās līdzdalības darbībās, jo šim jautājumam netiek pievērsta pietiekama uzmanība nedz skolā, nedz arī ģimenēs, līdz ar to skolēniem nav nodrošinātas iespējas īstenot savu pilsonisko pozīciju. Līdztekus lielākā skolēnu daļa (53 %) uzskata sevi par pilsoniski neaktīviem, un liela daļa (43 %) skolēnu neuzskata sevi par valsts patriotiem, kas kopumā iezīmē negatīvu tendenci jauniešu pašvērtējumā un attieksmē. Skolēnu pilsonisko aktivitāšu zemais pašvērtējums diemžēl ir atbilstošs skolēnu zemajai pilsoniskai līdzdalībai. Pilsoniskā pasivitāte, patriotisko jūtu mazināšanās var novest pie cilvēka vienaldzīgas attieksmes pret valsti. Savukārt vienaldzīga attieksme pret sociāliem procesiem un valsti kopumā tikai mazina indivīda piederības izjūtu valstij, tādējādi negatīvi iespaidojot valsts attīstību.

Lai mērķtiecīgāk ietekmētu skolēnu pilsoniskās pozīcijas veidošanos pilsoniskās audzināšanas ietvaros pedagoģiskajā procesā, tika izstrādāta un aprobēta pilsonisko līdzdalību veicinoša mācību programma. Tās aprobācijā tika iesaistīti 27 skolēni no vienas devītās klases. Izstrādātās mācību programmas mērķis ir sekmēt skolēnu pilsonisko līdzatbildību un iesaistīšanos sabiedriski nozīmīgajos procesos demokrātijas apstākļos, tādējādi realizējot savu pilsonisko pozīciju jau skolas vidē. Balstoties uz izvirzīto mērķi, tika izstrādāti mācību programmas uzdevumi:

- izkopt izpratni par individuālās atbildības nozīmi visdažādākajās dzīves jomās;
- veidot skolēnu zināšanas par demokrātijas būtību un vērtībām;
- attīstīt izpratni par skolēnu tiesībām un pienākumiem demokrātiskā vidē;
- veicināt skolēnu zināšanas par pilsoniskās līdzdalības, brīvprātīgā darba nozīmi un iespējām vietējā, reģionālajā, nacionālajā un starptautiskajā līmenī;
- apgūt nepieciešamās prasmes sekmīgai un mērķtiecīgai pilsoniskai līdzdalībai.

Pielietojot daudzveidīgas pedagogiskās metodes un formas, mācību process tika organizēts sekojošā veidā:

- diskusijas, prāta vētra un apaļā galda diskusijas, kopīgi meklējot skaidrojumu pilsoniskās līdzdalības jēdzienam un pilsoniskās līdzdalības nozīmei;
- izziņas un pētnieciskās darbības veicināšana sociālās jomas jautājumu kontekstā. Skolēnu patstāvīgais darbs, darbojoties skolas skolēnu līdzpārvaldes un/vai jauniešu nevalstisko organizāciju darbībā;
- pastāvīgā darba prezentēšana, veicinot publiskās runas prasmes;
- tikšanās ar Liepājas pilsētas un Latvijas Republikas 12. Saeimas deputātiem, lai argumentēti diskutētu par jauniešu nozīmi Liepājas un valsts attīstībā;
- tikšanās ar jauniešu nevalstiskās organizācijas pārstāvjiem, lai iepazītos ar organizācijas darbību un sniegtajām iespējām;
- debates klasē „*Eiropas Savienība piedāvā/nepiedāvā jauniešiem pilsoniskās līdzdalības iespējas*”;
- darbs grupās pie projekta „*Jauniešu pilsoniskās līdzdalības iespējas karte*” ar konkrētām līdzdalības iespējām skolā, pilsētā, valstī un Eiropas Savienībā;
- izstrādātā projekta aizstāvēšana, viedokļu apmaiņa;
- klases dalība skolas skolēnu līdzpārvaldes pasākumu organizēšanā, lai veicinātu skolēnu atbildības veidošanos;
- skolēnu organizētā labdarības akcija dzīvnieku patversmē.

Lai identificētu izstrādātās mācību programmas aprobācijas rezultātus un noteiktu izmaiņas skolēnu pilsoniskajās zināšanās, attieksmē un uzvedībā, tika organizēta skolēnu aptauja. Aptaujā piedalījās pētījuma bāzes 27 skolēni no vienas devītās klases. Aptaujas 1. daļā tika iekļauti 10 nepabeigti teikumi, kurus skolēniem vajadzēja pabeigt (1. tabula), tādējādi raksturojot savu pilsonisko pozīciju. Apkopojot aptaujas 1. daļas rezultātus, var izvirzīt apgalvojumu, ka skolēni apzinās savas pilsoniskās pozīcijas izpausmes iespējas

un izprot pilsoniskās līdzdalības nozīmi gan personības pilnveidē, gan skolas, vietējās sabiedrības un valsts attīstības kontekstā.

1. tab. **Skolēnu pilsoniskās attieksmes izpausmes**
Table 1 **The expression of pupils' civic attitudes**

<i>Piedāvātie nepabeigtie teikumi</i>	<i>Skolēnu dominējošā attieksme</i>
1. Pilsoniskā līdzdalība, manuprāt, ir	<ul style="list-style-type: none"> • dalība dažādos pasākumos un sociālās akcijās • individuālā līdzdalība valsts attīstībā
2. Pilsoniskā līdzdalība var izpausties dažādi, piemēram,	<ul style="list-style-type: none"> • piedaloties dažādos pasākumos, tai skaitā, skolas konkursos un olimpiādēs • sniedzot palīdzību citiem
3. Pilsoniskā līdzdalība ir svarīga, jo	<ul style="list-style-type: none"> • tā palīdz attīstīt un pilnveidot valsti • tā sniedz labumu sabiedrībai • tā nodrošina iespēju cilvēkam pašrealizēties
4. Piedaloties skolas skolēnu līdzpārvaldes darbā, es varu	<ul style="list-style-type: none"> • palīdzēt savai skolai • organizēt dažādus pasākumus • pilnveidot sevi un gūt jaunu pieredzi
5. Piedaloties jauniešu nevalstisko organizāciju darbā, es varu	<ul style="list-style-type: none"> • pilnveidot sevi • palīdzēt citiem
6. Ir svarīgi uzņemties atbildību par apkārtējiem procesiem, jo	<ul style="list-style-type: none"> • tas ietekmē sabiedrību • tas skar ikvienu cilvēku • tas veicina individuālo personības pilnveidi • tas mazina vienaldzību
7. Ir svarīgi būt pilsoniski aktīvam un atbildīgam pilsonim, jo	<ul style="list-style-type: none"> • tas veicina valsts attīstību • tas pilnveido cilvēku • tas palīdz līdzcilvēkiem • tā ir iespēja kaut ko mainīt

Aptaujas anketas 2. daļā tika iekļauti 17 apgalvojumi, kur skolēni atzīmēja, cik lielā mērā viņi piekrīt vai nepiekrīt izteiktajiem apgalvojumiem. Apkopojot aptaujas 2. daļas rezultātus (2. attēls), kas daļēji atspoguļo izstrādātās mācību programmas aprobācijas procesā iegūtos sasniegumus, var novērot pozitīvās tendences.

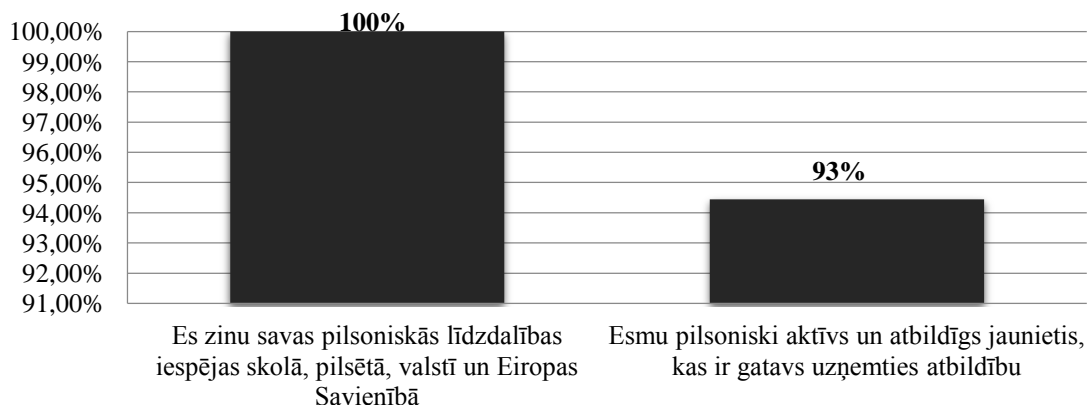
1. Pilsoniskās līdzdalības augsts pašvērtējums

93 % respondentu uzskata sevi par pilsoniski aktīviem jauniešiem, kuri ir gatavi uzņemties atbildību. Taču neskatoties uz skolēnu augsto pašvērtējumu individuālās pilsoniskās atbildības kontekstā, atbildību, piemēram, dažādu pasākumu rīkošanā ir gatavi uzņemties 67 % respondentu.

2. Pārzina savas pilsoniskās līdzdalības iespējas un apzinās savu nozīmi

Respondenti vislabāk pārzina savas pilsoniskās līdzdalības iespējas tieši savā skolā, jo ikdienu saskarās ar skolas ārpus stundu piedāvātām iespējām. Taču būtiski atzīmēt, ka skolēni ir ļoti labi informēti par savām līdzdalības

iespējām pilsētas, valsts un Eiropas Savienības mērogā. Visi respondenti (100 %) atzīmēja, ka zina savas pilsoniskās līdzdalības iespējas skolā, pilsētā, valstī un Eiropas Savienībā.

2.att. Skolēnu pašvērtējums pēc izstrādātas mācību programmas aprobācijas
Figure 2 Students' self-esteem after approbation of developed education program

Skaidrojums tik pozitīviem rezultātiem, iespējams, tiek meklējams faktā, ka izstrādātās pētniecības programmas aprobācijas laikā visiem skolēniem tika piedāvāta un nodrošināta iespēja aktīvai līdzdalībai gan pasākumu organizēšanā, gan dalībai tajos. Nemazāk nozīmīgs ir fakts, ka skolēnu pilsoniskās pozīcijas veicināšanā tika izmantotas ne tikai formālās, bet arī neformālās izglītības metodes un formas gan mācību procesā, gan ārpus tā. Piemēram, līdztekus tradicionālajām formālās izglītības metodēm (prāta vētra, apaļā galda diskusijas, izziņas un pētnieciskā darbība, debates), stundu ietvaros un ārpus tām tika organizētas skolēnu tikšanās ar lēmējvaras un izpildvaras pārstāvjiem, tikšanās ar jauniešu nevalstiskās organizācijas pārstāvjiem, kā arī praktiskā iesaistīšanās skolas skolēnu līdzpārvaldes pasākuma „Nakts skola” organizēšanā un labdarības pasākuma rīkošana dzīvnieku patversmē.

Jāatzīmē, ka visi respondenti (100 %) atzinīgi novērtējuši savu darbību izstrādātās mācību programmas aprobācijas gaitā, aptaujas anketā iekļautajam apgalvojumam „tēmu apguve, manuprāt, bija ļoti interesanta un nepieciešama” 78 % respondentu atzīmējuši, ka pilnībā piekrīt izvirzītam apgalvojumam, savukārt 22 % atzīmējuši, ka piekrīt izvirzītam apgalvojumam. Šāds respondentu vērtējums apliecina, ka jauniešu pilsoniskās pozīcijas veicināšana skolā, izmantojot daudzveidīgās formālās un neformālās pedagoģiskās metodes, nodrošinot pašu skolēnu aktīvu iesaistīšanos skolas ārpusstundu pasākumu organizēšanā, ir aktualizējama. Svarīgi ir nodrošināt apstākļus un motivējošu vidi, kurā ikkatrs skolēns var īstenot savu individuālo pilsonisko pozīciju un praktiski izprast pilsoniskās līdzdalības attīstošo potenciālu gan individuālās

personības pilnveides procesā, gan vietējās sabiedrības kapacitātes stiprināšanā. Līdztekus kvantitatīviem rādītājiem, analizējot izstrādātās un aprobētās mācību programmas nozīmi jauniešu pilsoniskās līdzdalības veicināšanas kontekstā, jāmin, ka vairāki veiktā eksperimentālā pētījuma dalībnieki, kuri turpina mācības pētījuma bāzes skolas 10. klasē, nu jau paši veido skolēnu līdzpārvaldes komandu un ar augstu atbildības pieeju organizē skolas ārpusstundu aktivitātes, rīko sociālajās akcijās, kļūstot par skolēnu līdzpārvaldes līderiem, tādējādi apliecinot savu pilsonisko pozīciju dzīvē.

Secinājumi **Conclusions**

1. Pilsoniskās audzināšanas mērķis nosaka pilsoniskās atbildības veidošanos kā personības integrējošu īpašību kopuma aktualizēšanu, kas sevī ietver indivīda iekšējo brīvību, pašapziņu, cieņu pret valsti, mīlestību pret savu dzimteni, tolerantu attieksmi pret pastāvošām dažādībām, patriotisko jūtu harmonisku izpausmi un starpkultūru dialoga veidošanu. Pilsoniskā pozīcija raksturo indivīda attiecības ar sabiedrību, kas izpaužas kā pienākumi pret valsti, apzinīga un atbildīgā attieksme pret cilvēkiem un savu valsti
2. Ir ļoti svarīgi daudzveidīgā pedagoģiskajā procesā nodrošināt iespēju skolēniem uzņemties pilsonisko atbildību praktiskās darbības aspektā, sniedzot skolēniem visa veida nepieciešamo atbalstu un praktiskai darbībai nepieciešamos resursus. Jo tieši ar skolēnu pilsoniski atbildīgās darbības un rīcības starpniecību gan tiešā mācību procesā, gan ārpus stundu aktivitātēs var mērķtiecīgi un efektīvi veicināt pilsoniskās pozīcijas veidošanos.
3. Pedagogam jāsniedz skolēniem pamatota pārliecība par viņu spējām un iespējām iesaistīties un gūt pozitīvus rezultātus skolas dzīves pārvaldībā. Faktiski visam izglītības saturam būtu jābalstās uz pilsoniskās audzināšanas pamatprincipiem, pielietojot daudzveidīgās pedagoģiskās pieejas un formas, lai skolēnu pilsoniskās atbildības veidošanās būtu kā integrējoša personības īpašību, prasmju un spēju holistiska izkopšana visā pedagoģiskajā procesā. Skolotājam ir jābūt iedvesmas, motivācijas un praktiskā atbalsta avotam skolēnu pilsoniskās līdzdalības veicināšanā, tāpēc paša pedagoga ieinteresētība, pilsoniskā pozīcija un pedagoģiskā kompetence ir ļoti svarīgs komponents jauniešu pilsoniskās pozīcijas veidošanās procesā.

Summary

Holistically conscious and purposeful implementation of civic education in the pedagogical process has a significant impact on the formation of civic attitudes and responsibilities of young people, affecting the expression of civic engagement. Upbringing within the family and the school forms the human attitude in the most direct way, while civic education shapes civically responsible attitude, which can manifest itself in many ways as an individual civil position. Developing civic position, student can meet both: social and emotional needs.

Practicing pedagogical approach with a principle of learning in action (on the processes and results-oriented learning), students' practical work can be encouraged and promoted in a more targeted impact on students' civic attitudes formation. Their conviction for the need to act civically responsible, be patriotic, pro-active state citizen able to contribute to national growth is contributed. Youth civic engagement and expression can be characterized by their knowledge, beliefs and freedom of choice and activity, as well as opportunities of self-determination rights and obligations, civil position, responsibility and specific capacity.

The study results presented in the publication confirm that youth civic engagement can be contributed through civic upbringing. At the same time it cannot be limited only with the didactic approach to the promotion of youth civic engagement in the educational process. In the process of civic upbringing students' civic attitude is formed. This is a process when targeted effort leads to the development of young people's civic position. Civic engagement is closely linked with the civil position. It is a real expression of socially responsible capacity. The family's guidelines, parents' role model, peer influence, the school implemented educational strategies, as well as teachers' teaching quality have a significant impact on the promotion of youth civic engagement.

Literatūra References

- Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja. (1948). *Vispārējā cilvēktiesību deklarācija*. Pieejams: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/lat.pdf
- Ehrlich, T. (2000). *Civic Responsibility and Higher Education*. The American Council on Education. Canada: Oryx Press.
- European Commission. (2015). *Situation of young people in the EU*. Brussels. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d4b27e70-5b8a-11e5-afbf-01aa75ed71a1.0001.05/DOC_5&format=PDF
- European Commission. (2011). *Flash Eurobarometer 319a – Youth on the move. Analytical report*. Brussels. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_319b_en.pdf
- Galston, W. (2004). *Civic Education and Political Participation*. In: Political Science & Politics journal. Washington: American Political Science Association.
- Latvijas Republikas Saeima. (2014). *Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. Latvijas Republikas Satversmes preambula*. Rīga. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=267428>
- National Education Association. (2010). *Preparing 21st Century students for a global society*. Washington.
- Quisumbing, L. (2002). *Citizenship Education for Better World Societies: A Holistic Approach*. Paper presented at the 8th UNESCO – Asia Pacific Network for International

- Education and Values Education International Conference. Bangkok. Paejams:
<http://www.humiliationstudies.org/documents/QuisumbingCitizenship.pdf>
- World Bank. (2007). *World Development Report 2007: Development and the next generation*. Washington.
- World Economic Forum. (2013). *The Future Role of Civil Society*. Geneva.
- World Health Organization. (2002). *WHO and Civil Society: Linking for better health*. Geneva.
- Сластѣнин, В., Исаев, И., & Шиянов, Е. (2002). *Педагогика*. Москва: издательский центр «Академия».